

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

ISSN 1857-7296

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

ГОДИНА 2

БРОЈ 2

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

За издавачот:

проф. д-р Илчо Јованов

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Редакциски одбор:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Главен уредник:

проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска

Одговорни уредници:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски

Јазично уредување:

Даница Гавриловска-Атанасовска

Техничко уредување:

Славе Димитров
Благој Михов

Печати:

Печатница „Европа 92” - Кочани

Редакција и администрација:

Универзитет „Гоце Делчев” - Штип
Факултет за музичка уметност
бул „Крсте Мисирков” бб
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија

СОДРЖИНА

проф. д-р Илчо Јованов Улогата и значењето на оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија во одржувањето на сопствената музичка традиција	5
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска проф. д-р Аида Ислам Нови трендови во музичката култура кај младата популација во Скопје, Република Македонија	13
проф. д-р Томе Манчев Анализа на музичко дело	21
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска Присутноста, употребата и улогата на музичките инструменти во дел од оркестарското творештво на Томислав Зографски (1934- 2000)	33
Ивана Јанков Музичките изразни средства и нивните особености во делото „Пасакаља“ за еден херој од композиторот Томислав Зографски (1934-2000)	45
доц. м-р Гоце Гавриловски Темброт на народните музички инструменти во делото трета симфонија „Рустика“ оп. 58 на композиторот Властимир Николовски (1925-2001)	55
м-р Тихомир Јовиќ Полифонијата во македонското музичко творештво	69
м-р Невенка Трајкова Синтеза на додекафонија и модалност: тенденции во камерното творештво на Гоце Гавриловски концептот на делото „Circle“	79
проф. д-р Милица Шкариќ Параметри за составување тестови за мерење на музички постигнувања	91
м-р Ленче Насев Педагошката пракса во едукативниот процес на идните наставници по музичко образование	99
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева Влијанието на организираниот педагошки процес врз музикалноста и општиот развој на детето	105

доц. Антонијо Китановски Проблемот со креативноста	121
доц. м-р Александар Трајковски Слушањето музика во рамките на музичката настава во средните општообразовни училишта во Република Македонија	125
м-р Христо Стојаноски Инструменталната пијано техника на Оливие Месиан употребена во циклусот „Дваесет погледи кон детето Исус“	133
м-р Славчо Величков Улогата на наставникот во развојот на афинитетот на децата кон пијаното како инструмент	141
проф. д-р Родна Величковска Презентирање на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и надвор од неа	145
доц. м-р Владимир Јаневски Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX и почетокот на XX век	151
доц. м-р Горанчо Ангелов Музичкиот инструмент гајда и нејзините тонски карактеристики	159
м-р Тимко Чичаковски Последниот беровски чалгација	171
Благица Илиќ Класификациски систем на традиционалните игри во делото на Љубица и Даница Јанковиќ	183

781.63:[785.11:78.071.1(497.7)(049.3)

785.11:78.071.1(497.7) Зографски,Т.

Проф. м-р Валентина **ВЕЛКОВСКА-ТРАЈАНОВСКА**

**ПРИСУТНОСТА, УПОТРЕБАТА И УЛОГАТА НА МУЗИЧКИТЕ
ИНСТРУМЕНТИ ВО ДЕЛ ОД ОРКЕСТАРСКОТО ТВОРЕШТВО
НА ТОМИСЛАВ ЗОГРАФСКИ (1934- 2000)**

Поаѓајќи од фактот дека музичките инструменти го претставуваат првиот услов за создавање на едно симфониско дело, за оформувањето на музичката мисла и нејзиното материјализирање, што повторно се зависни од изборот на музичките инструменти, нивните репродуктивно-технички можности и нивната соодветна примена тема на ова истражување се музичките инструменти и начините на кои тие го структурираат и озвучуваат музичкото дело.

Но, генерално, музичките инструменти имаат исклучително значење за човекот, бидејќи егзистираат и се развиваат паралелно со човековото постоење. Од друга страна, пак, во текот на сите векови со развојот на музичката уметност преку континуираното создавање на музичкото творештво и развојот на музичкиот инструментариум бележи евидентен напредок во однос на неговите репродуктивно-технички можности. Од исклучително значење во овој историски континуитет е оформувањето на оркестарот чие основно средство е инструментот. Развојот на оркестарот, елементите оркестрација, симфонизација, но и музичките инструменти се модифицира и поставува благодарение на огромната ризница на творештво за симфониски оркестар низ вековите од врвни мајстори на оркестрацијата.

Бидејќи од клучно значење за нас е истражувањето на богатото и обемно македонско музичко творештво, за цел на оваа анализа го издвоив македонскиот композитор Томислав Зографски, кој со своето оркестарско творештво оставил длабока трага во македонската музичка историја, при што ќе се утврди и сознае како композиторот Зографски ги употребува музичките инструменти во своето симфониско творештво, при формирањето на поставениот оркестар.

За изборот на композиторот Томислав Зографски и неговото оркестарско творештво се одлучивме од повеќе причини: Томислав Зографски претставува композитор од исклучително значење за

македонското современо творештво, како градбен елемент на континуитет на македонската музичка историја, но и за своето оркестарско творештво тој е наградуван, меѓу кои ќе ја споменам наградата „13 Ноември“ (1981) за делото „Пасакаља за еден херој“ за симфониски оркестар. Зографски, како професор на Катедрата по композиција, активно учествувал при формирањето на македонската композиторска мисла особено и од аспект на оркестрацијата, предмет што го предаваше на Факултетот за музичка уметност во Скопје сè до неговата смрт.

При оваа анализа се направени повеќе селекции со кои се доаѓа до основниот тематски материјал. Најнапред се издвоени делата за симфониски оркестар што не вклучуваат вокал и што не се создадени со определена намена (химна, музика за филм, оркестрирани или обработени народни или друг вид песни), бидејќи во богатиот опус на овој композитор, покрај овие дела, се вбројуваат и вокално-инструментални дела (оркестар со вокален солист, оркестар со хор/ови и оркестар со вокален солист/и и хор/ови и музиката што Томислав Зографски ја создал за филм што во најголем дел предвидува употреба на оркестар).

Дела за симфониски оркестар на композиторот Томислав Зографски се: Девет минијатури (1957/8); *Fantasia corale* (1959/61); Пасакаља за еден херој (1980); *Skercso* - на теми од Тихомир Карапанчев (1985); Концертантна симфонија (1990); Недовршена рапсодија (1994); Симфониета in B (1972/94); Интрада (1997/8); Древниот сид (1998).

Од листата на претходно наброените дела и покрај сите истражувања и пребарувања во сите македонски архиви (библиотеки, вклучувајќи ја и на композиторот) не можеше да се пронајде партитурата „Недовршена рапсодија“, дело кое композиторот го создал во 1994 година како нарачано дело од Македонската филхармонија, поради што темата е фокусирана на дел од оркестарското творештво од Томислав Зографски.

Потоа, начинот на кој е анализиран одбраниот тематски материјал опфаќа неколку фази. Табеларно се опфатени наведените дела и:

- нивниот број на инструменти, вид на инструменти, бројот на извршители од секој вид, видот на оркестар, бројот на инструменти во рамките на одделни оркестарски групи, генералните карактеристики на партитурата, изведена/неизведена, објавена/необјавена, со аудиозапис/без прв аудиозапис, табела во која се означени номенклатурата на сите инструменти кои се појавуваат во овие дела на италијански јазик, опсегот на инструментите од нивниот најдлабок до највисок тон

од периодот на звукоред појавен во секое дело одделно, присутни динамички степени кај инструментите, присутни артикулациски ознаки кај инструментите.

За истражувањето исклучително значајни се условите кога се создавани конкретните дела, што значи историската, културолошката и социјалната позиција на Томислав Зографски во периодот на создавањето на овие дела и определените влијанија за конкретниот вид творештво во периодот на тие опфатени години. Имено, во педесеттите години од минатиот век македонската музичка уметност бележи интензивен развој, со професионално насочување на македонските композитори (комплетно средно и високо музичко образование - отсек композиција), во тогашните повисоки музичко-едукативни центри, Белград, Загреб, Љубљана. Со сознанијата што ги стекнуваат, особено новините директно преземени, стекнати од европските музички размислувања, тие формираат сосема нов приод кон музичкото творештво и музичката педагогија, но и односот кон музичката традиција и континуитет од матичното поднебје, Македонија. Зографски е еден од неколкумината композитори во тоа време кои имале можност својата едукација да ја стекнат во овие едукативни центри, првите две години од своето средно музичко образование ги завршува во Скопје, за потоа да замине во Белград каде што го довршува средното образование и своите студии по композиција во класата на проф. М. Живковиќ.

Севкупно врз оформувањето на творештвото на овој композитор влијаеле повеќе фактори. Најпрво, неговото уметничко-занаетчиско потекло што отвора претпоставки за развој на силен интерес за определено уметничко изразување. Како што споменав, влијание извршило и неговото образование во Белград, особено поради можноста директно да се проследат поразновиден тип концерти, современата продукција на дела што вклучува стилски насоки што произлегуваат од сосема други естетски позиции во однос на состојбите на музичката сцена во Македонија. Неговото исклучително значење подоцна како еден од првите професори по композиција, полифона композиција, музички форми со анализа, оркестрација.

Следејќи ги почетните истражувања веднаш може да се забележи своевидно разграничување на симфониското творештво на Томислав Зографски на три творечки периоди според годините на создавање: I - 1957/1958 – 1961; II - 1980 – 1990 и III - 1994 – 1998.

Во текот на својот студиски престој во Белград, Зографски ги создал своите први дела за оркестар – „Девет минијатури“ (1957/1958) и „Fantasia corale“ (1959/1961). Според годините на создавање на делото „Fantasia corale“ 1959/1961 и фактот дека го има најголемиот број на употребени инструменти се потврдува констатацијата дека оваа композиција го претставува неговиот дипломски труд. Годините потоа Зографски се фокусираше на солистичко и камерно творештво, за дури по скоро дваесет години да ја создаде својата трета композиција за симфониски оркестар – „Пасакаља за еден херој“ (1980 година). Квалитетот на ова дело на кое веројатно композиторот му посветил исклучително внимание и време уште следната година бил потврден со доделената награда „13 Ноември“ (1981). Години кои за македонската музичка историја биле многу значајни во однос на општествениот третман кон македонските композитори, кој е евидентен преку поголем број и вид на награди кои им биле доделени. По „Пасакаља за еден херој“, Зографски ги создава „Skercso - на теми од Тихомир Карапанчев“ - 1985 година, значи по пет години, за дури по скоро уште пет години да ја создаде „Концертната симфонија“ - 1989/1990 година. Се подразбира свесноста на еден сериозен композитор дека создавањето оркестарско дело со сите негови атрибути и можности што треба да се предвидат бара поголем временски простор. Можеби токму затоа композиторот Зографски трите оркестарски дела што претходно ги споменавме ги пишувал во растојание од по пет години.

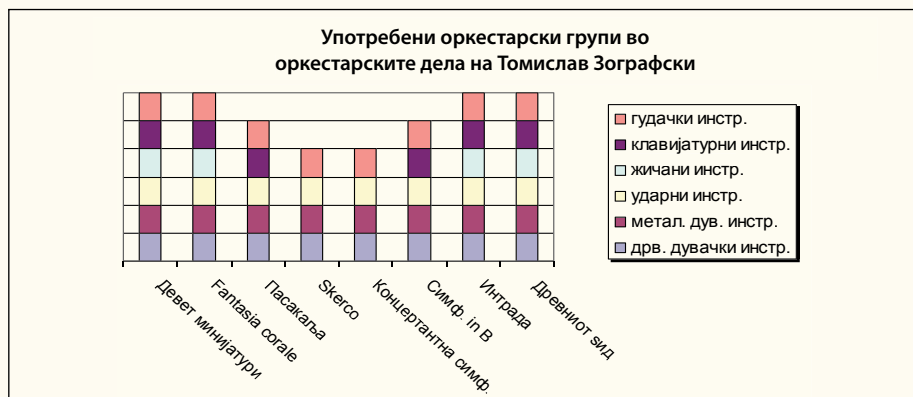
Во последните години од својот живот Зографски создава повеќе симфониски дела, „Недовршена рапсодија“ - 1994 година ја ревидира „Симфониета in B“ - 1972/1994 година, „Интрада“ - 1997/1998 и „Древниот сид“ - 1998 година. Неговото веќе големо искуство, како композитор, но и како професор по повеќе наставни програми се рефлектирало и врз инструменталните форми преку кои ќе ја изрази својата творечка мисла, позачестената употреба на симфониски оркестар. Покрај тоа, карактеристично за последниот творечки период е неговиот интерес за компјутерската технологија и можностите што таа ги нуди, што консеквентно извршиле влијание врз творечкиот акт - делото.

На дијаграмот може да се забележат конкретните групирања на делата за симфониски оркестар на Зографски.

Графикон 1

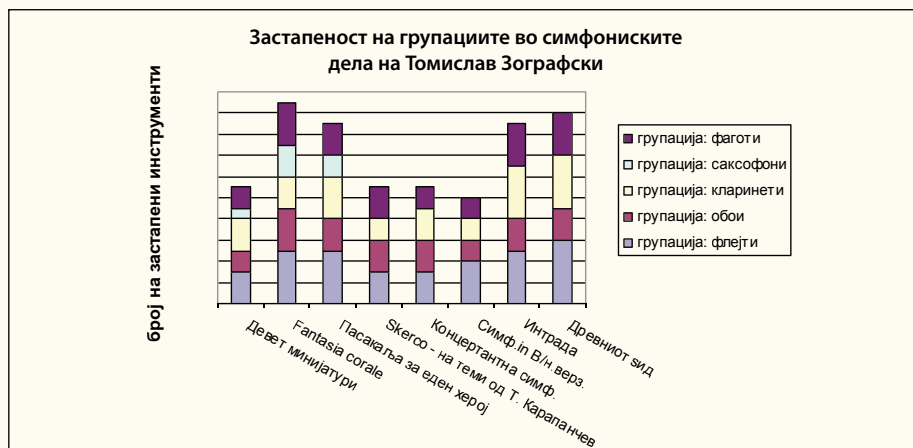
Начинот на кој Зографски ја реализирал сопствената мисла, како што споменав, е зависен од изборот на конкретните видови на музички инструменти, нивните репродуктивно-технички можности и нивната соодветна примена. Но, при анализата на делата може да се забележи дека овој композитор веројатно имал неколку постапки – фази низ кои го конципирал своето музичко дело и неговиот звучен репрезент. Имено, како прв чекор е изборот на генералниот тип на оркестар, а две, а тре или а кватро. Потоа, изборот на типот и бројот на инструментите одделно, во рамките на секоја групација на инструменти, односно секоја оркестарска група. И на крајот, допрецизирање на ударните инструменти, нивниот вид и интензитет на настап. Сепак и покрај зададените параметри, композиторот Зографски не се ограничувал со нив туку, доколку било потребно во интерес на севкупното музичко-драматуршкото дејство, во текот на партитурата определувал дополнително учество на нови инструменти. На пример, една таква размисла може да се забележи во делото „Девет минијатури“ каде што дури во последниот такт се појавува пјато, кое по севкупното FF-движење на останатите инструменти, темброво особено го потенцира последниот акорд на делото каде што овој инструмент настапува.

Графикон 2

За анализа на музичките инструменти употребени во осумте оркестарски дела е направена следната систематизација на материјалот. Опфатени се сите инструменти од оркестарот, според оркестарските групи: дрвени дувачки инструменти; метални дувачки инструменти; ударни инструменти; жичени инструменти; клавијатурни инструменти и гудачки инструменти.

Понатаму, секоја оркестарска група е формирана од групи на ист тип инструменти - групација. На пример, групација флејти, каде што се вклучени пиколо флејти, флејти и алт флејти или пак групација труби што ги вклучува пиколо труба in D и труби in B.

Графикон 3

Оркестарската група – дрвени дувачки инструменти ги опфаќа групациите:

- Групација флејти; групација обои; групација кларинети; групација саксофони; групација фаготи

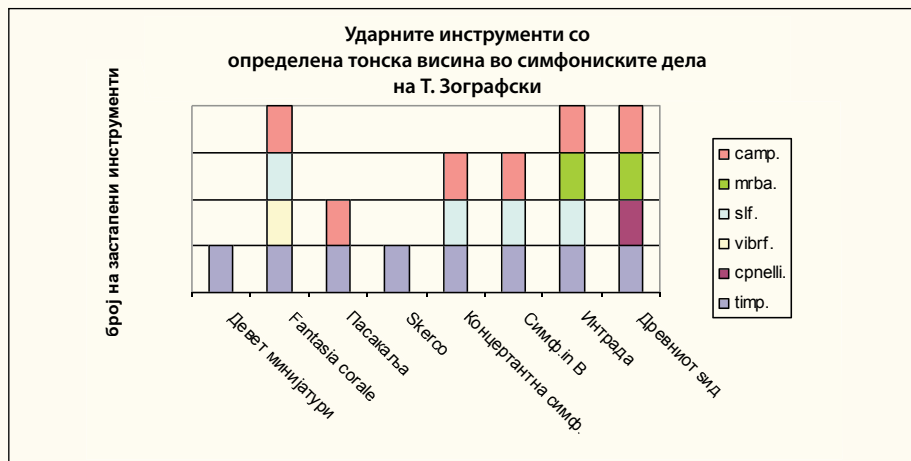
Оркестарска група - метални дувачки инструменти ги опфаќа групациите:

- групација хорни; групација труби; групација тромбони со туба.

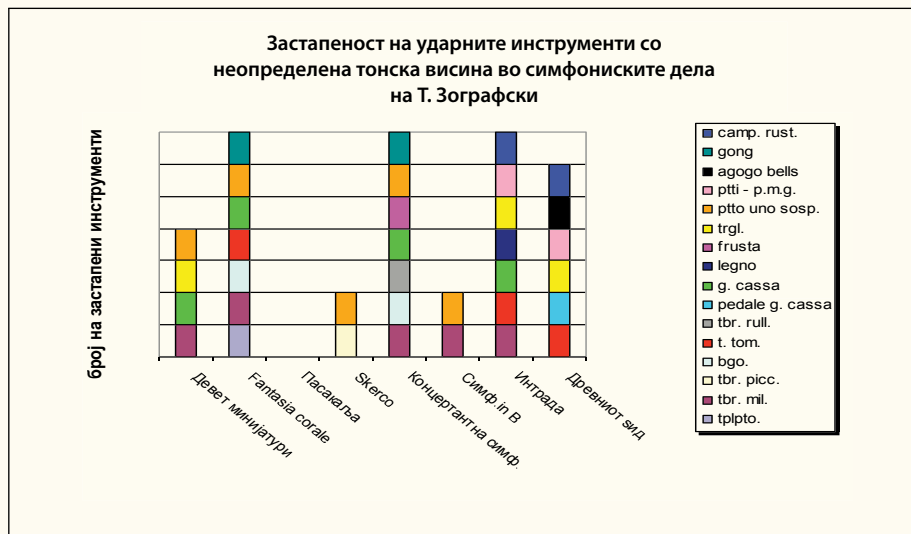
Во однос на тоа како се употребени групациите на инструменти што ја формираат оркестарската група - метални дувачки инструменти може да се забележи на пример дека Зографски во своите симфониски дела застапува определени групации од оваа оркестарска група, зависно од видот оркестар, но скоро сите дела се составени од сите групации инструменти, хорни, труби и тромбони со туба. Сите групации на инструменти одделно, но многупати и заедно, формираат определена функција на тематскиот материјал, при што се издвојуваат сите основни функции на оркестрово-звучната материја: мелодиска, хармонска, педално-хармонска и ритмичко-хармонска. Застапеноста на тематскиот материјал во определен регистар зависи од позицијата на инструментот што го интерпретира поради тоа што првата (втората) хорна, труба или тромбон ги озвучуваат тематските материјали во среден и висок регистар, наспроти втората или третата труба, тромбон или (петтата или шестата) хорна што ги озвучуваат покрај останатото и ниските тонови од длабокиот регистар од периодот на звукоред на инструментите од сите групации. Во овие симфониски дела Зографски ја застапува оркестарската група - метални дувачки инструменти како формиран заеднички тембр, но и како индивидуални тембри, што зависно од тоа со каква репродуктивна техника се застапени, со кој динамички степен настапуваат или пак со кој инструмент формираат мешан тембр, создаваат широк спектар на оркестрово-звучната материја.

Оркестарска група - ударни инструменти ги опфаќа групациите:

- групација ударни инструменти со определена тонска висина и
- групација ударни инструменти со неопределена тонска висина.

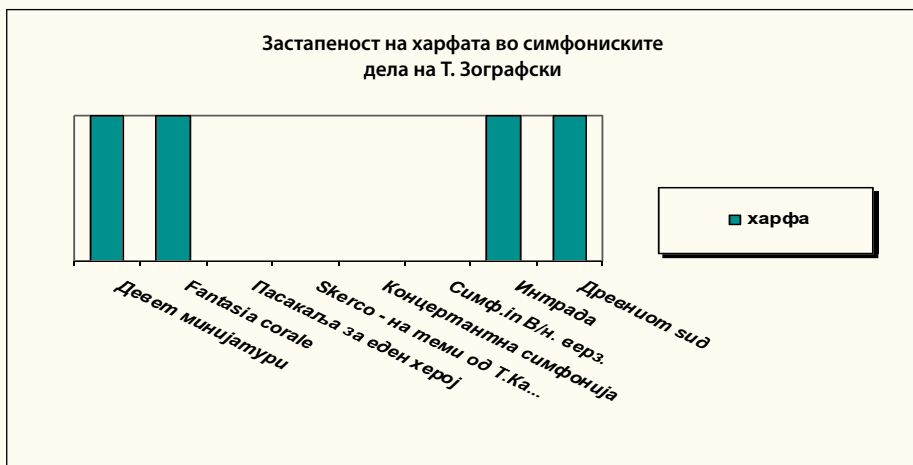
Графикон 4

Графикон 5

Оркестарска група - жичени инструменти (со потегнување жица)

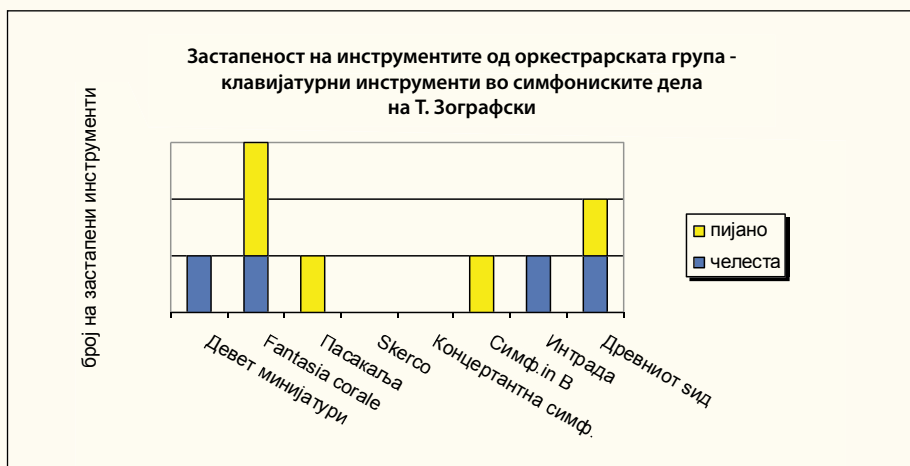
- харфа

Графикон 6

Оркестарска група - клавијатурни инструменти ги опфаќа инструментите:

- пијано и челеста

Графикон 7

Оркестарска група - гудачки инструменти е составена од групациите:

- виолини 1; виолини 2; виоли; виолончела; контрабаси

Од аналитичкиот приказ што ги опфати инструментите од оркестарската група - гудачки инструменти произлегуваат неколку заклучоци меѓу кои ќе се издвои дека при настапите на инструментите од оркестарската група - гудачки инструменти нивната улога ги опфаќа сите основни функции што го оформуваат ткивото на едно музичко дело: мелодиска, хармонска, педално-хармонска и ритмичко-хармонска. Потоа кога ќе се компарира со сите останати оркестарски групи може да се забележи дека гудачките инструменти се многу присутни во партитурите, со најразлични фактурни модификации на тематските материјали во рамките на групата, во рамките на одделни групации, како и висок степен на индивидуализација, а доколку е потребно, со сложени репродуктивно-технички барања. Особено се издвојуваат делата „Интрада“ и „Древниот сид“, каде што овие инструменти се застапени со силна индивидуализација на секој извршител од групата одделно, издвојувајќи ги со сосема различни тематски, различни фактурно поставени материјали, многупати во рамките на поделба на дивизии или пултови функцијата на музичките материјали што ги озвучуваат се различни. Големото присуство на овие инструменти во симфониските партитури на Томислав Зографски овозможува најразлични мешања на тембри, зависно со кои инструменти или со кои оркестарски групи се употребени, но покрај тоа и со каква репродуктивна техника во конкретниот момент настапуваат, *con sord.*, *pizz.* и сл. На крајот треба да се потенцира дека значењето што оваа оркестарска група го има за композиторот и неговото творештво е многу големо, бидејќи гудачките инструменти претставуваат основен двигател и потпора на драматуршкото дејство на овие симфониски дела.

Од анализите за начинот на употреба на музичките инструменти произлегува дека се многу значајни за композиторот Зографски, кој ги одбира, организира и конципира многу темелно со цел најсоодветно озвучување на драматуршкото дејство на делата, каде тие имаат исклучително активна улога. Дополнително со оваа анализа се добиваат и повеќе согледувања што ги расветлуваат ликот и мислата на македонскиот композитор Томислав Зографски, неговото дело и значењето во рамки на континуитетот на македонската музичка историја.

Користена литература

- Абрашев, Б. (1992). *Симфонична оркестрација*. Софија: Музика
- Абрашев, Б. (1992). *Симфонична оркестрација - оркестрација и музикална форма*. Софија: Музика
- Adler, S. (1982). *The Study of Orchestration*. London: W.W. Norton & Company
- Видор, Ш.М.(1938). *Техника современного оркестра*. Москва: Государственное музыкальное издательство
- Голабовски, С. (1999). *Историја на македонската музика*. Скопје: Просветно дело
- Despic, D. (1979). *Muzicki instrumenti*. Beograd: Univerzitet umetnosti
- Зографски, Томислав. (1955). Разговори за современото македонско творештво. *Разгледи, бр. 18*. Скопје: Разгледи
- Зографски, Томислав. (1954). Разговори за современото македонско творештво. *Разгледи бр. 18*. Скопје: Разгледи
- Коларовски, Г. (1997). Македонска композиторска школа - да или не? *Музика, год. 1, бр. 1*, стр.19-26. Скопје: СОКОМ
- Коловски, М. (1993). *Македонски композитори и музиколози - 1947-1992*. Скопје: СОКОМ
- Корсаков - Римский, Н.(1946). *Основи Оркестровки*. Москва: Государственное музыкальное издательство
- Левицкий, Р. Д. (1953). *Современи оркестри*. I, II, III, IV. Москва: Государственное музыкальное издательство
- Манчев, Т.(2001). *Движењето суштински елемент кај симфониското творештво*. Скопје: СОКОМ
- Obradovic, A. (1978). *Uvod u orkestraciju*. Beograd: Univerzitet umetnosti
- Ортаков, Д. (1982). *Музиката уметност во Македонија*. Скопје: Македонска Ревизија
- Прошев, Т. (1986). *Современа македонска музика*. Пула: Истарска наклада
- Сагаев, Д. (1977). *Практически курс по симфонична оркестрација*, I, II Софија: Музика
- Стојанов, П. (1993). *Музикален анализ*, I дел. Софија: Музика
- The Internet Movie Database. Tomislav Zografski, www.imdb.com/name/nm0957602/